

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY
BYTAMI

REDAKCJA
SYLWIA
JASKUŁA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

POMIĘDZY BYTAMI

POD REDAKCJĄ
SYLWII JASKUŁY

Kraków 2022

Sylwia Jaskuła
Akademia Nauk Stosowanych w Łomży
📧 <https://orcid.org/0000-0003-2033-5097>
✉ sjaskula@ansl.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2022

Recenzja
dr hab. Maria Groenwald, prof. A-ANS

Opracowanie redakcyjne
Agnieszka Adamczyk-Karwowska

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-832-0 (druk)
ISBN 978-83-8138-833-7 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381388337>

Publikacja sfinansowana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach programu: Społeczna odpowiedzialność nauki. Projekt: Wychowanie w świecie wirtualnym, umowa nr SONP/SP/512696/2021

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

ROZDZIAŁ I. ŚWIAT HYBRYDALNY

Sylvia Jaskuła, Rzeczywistość hybrydalna	13
Józef Łucyszyn, Klaudia Śledzińska, Aksjonormatywne dylematy świata hybrydalnego	33
Leszek Korporowicz, Ambiwalencje kulturowych hybrydyzacji ...	53
Ewa Chłudzińska, Pejzaże rzeczywistości hybrydalnej – kilka odsłon	75

ROZDZIAŁ II. CZŁOWIEK W ŚWIECIE HYBRYDALNYM

Jerzy Nikitorowicz, Tożsamość hybrydowa człowieka. Udreka czy wartość psychologiczno-kulturowa?	93
Tadeusz Paleczny, Tożsamość hybrydalna w cyberprzestrzeni. Przekraczanie granic kulturowych	109
Anna Karnat, Socjologiczne refleksje wokół tożsamości i identyfikacji społecznych. Status kategorii jednostki w wieloznaczej nowoczesności	123
Monika Surawska, <i>Homo agens</i> czy <i>homo technicus</i> ? Kim jest człowiek w świecie hybrydalnym	147

ROZDZIAŁ III. W PRZESTRZENI EDUKACJI

Anna Bartkowiak , Skuteczność stosowania technologii informacyjnej w edukacji szkolnej	159
Izabela Sekścińska, Agnieszka Piórkowska , Education in the Digital Age: Some Implications for Teaching and Teacher Training	181
Dorota Cybulska , Ocena skuteczności oddziaływania wychowawczego realizowanego w przestrzeni wirtualnej. Wprowadzenie	205

ROZDZIAŁ IV. ZAGROŻENIA I WYZWANIA

Olga Modzelewska , Tożsamości człowieka a hybrydyzacja życia społecznego – nowe perspektywy czy zagrożenie dla jednostki? ..	223
Paweł Migala , Cyberbullying jako nowe zjawisko przemocy elektronicznej patologizujące zachowanie młodzieży	241
Hanna Arciszewska , Hejt w sieci jako wyzwanie dla współczesnej tolerancji	267
Gennadii Stavytskyi , Socio-Psychological Factors of Hybridization of Personality in the Globalized World	283
Indeks nazwisk	299

WSTĘP

Rzój technologii przyczynił się do powstania nowego wymiaru, w którym obecny jest współczesny człowiek – rzeczywistości wirtualnej. Początkowo świat ten opisywany był jako fenomen technologiczny i podkreślano jego zalety koncentrujące się głównie na przekazie informacji. Kolejne fazy rozwoju, a zarazem odkrywania i wykorzystywania jego potencjałów, to zapewnienie globalnej komunikacji, głównie dzięki połączeniu technologii informatycznych z telekomunikacyjnymi, przy zniesieniu tradycyjnego podziału na nadawców i odbiorców w procesie komunikowania. Współcześnie świat wirtualny spełnia wiele zróżnicowanych funkcji, które odpowiadają potrzebom jednostki przynoszącej tu coraz więcej swoich aktywności. Człowiek nie tylko biernie korzysta z możliwości, jakie daje ten nowy wymiar, ale także zaspokaja w nim swoje potrzeby budowania przestrzeni pozwalającej na nieograniczoną aktywność i realizację marzeń, których wirtualne substytuty symbolicznie zastępują to, co w wymiarze klasycznym jest nieosiągalne dla jednostki. Człowiek od zawsze poszukiwał możliwości bezgranicznej samorealizacji, dlatego sama koncepcja wymiaru wirtualnego znacznie wyprzedziła czasy komputerów. Jednym z przejawów tego dążenia było zainteresowanie iluzją percepcyjną. Pierwsze zapisy na temat doświadczeń percepcyjnych znajdują się w dziełach rzymskiego przyrodnika Gajusza Pliniusza Secundusa¹

.....
¹ J.F. Healy, *Pliny the Elder on Science and Technology*, Oxford University Press, Oxford 1999.

z początku naszej ery. Iluzje percepcyjne pozwalają na transgresję doświadczeń, przy założeniu, że to, co widzimy, nie jest jedynie prostym odbiciem świata, ale naszą subiektywną jego interpretacją.

Niewątpliwie przestrzeń wirtualna stworzona jest z doświadczeń, które są reprezentacją fizycznych zdarzeń postrzeganych za pomocą różnych zmysłów, ale przede wszystkim jest czymś więcej niż prostą sumą zapisów samego bodźca, pochodzącego z klasycznego wymiaru. Tworzone w wymiarze wirtualnym symulakry rzeczywistości nie tylko naśladują zmysły w celu oszukiwania systemu percepcyjnego, aby doświadczyć innowacyjnego, interesującego środowiska, lecz przede wszystkim wykorzystują treści angażujące mentalnie i emocjonalnie, które dają początek nowym doświadczeniom. Dlatego wymiar wirtualny, choć pozbawiony parametrów fizycznych, jest wymiarem realnym. Człowiek nie istnieje w nim fizycznie, jako że jego uczestnictwo jest tu zapośredniczone, ale emocje, które w nim odczuwa, są prawdziwe; aktywność, którą podejmuje, jest rzeczywista; oddziaływanie tego wymiaru na jego rozwój czy postępowanie w klasycznej przestrzeni również jest realne.

Za prekursora rzeczywistości wirtualnej uznaje się urodzonego w 1942 r. artystę, badacza i informatyka Myrona W. Kruegera, który opracował i stworzył projekty wideoinstalacji, określając je mianem środowisk responsywnych. W zakres dyskursu naukowego termin „wirtualność”, odnoszący się do aktywności internetowej, został wprowadzony przez Howarda Rheingolda w jego pracy z 1993 r. zatytułowanej *The Virtual Community: Homesteading of the Electronic Frontiers*. Od tego czasu przymiotnik „wirtualny” jest coraz częściej używany i stał się niemal synonimem badań nad Internetem. Za twórcę pojęcia rzeczywistości wirtualnej (ang. *Virtual Reality* – VR) często uważa się Jarona Z. Laniera, amerykańskiego informatyka, artystę wizualnego, autora filozofii komputerowej, technologa, futurystę i kompozytora współczesnej muzyki klasycznej². Zdefiniował ją jako formę użycia technologii do stworzenia efektu interaktywnego trójwymiarowego świata, w którym obiekty dają wrażenie obecności fizycznej. Określenie to jest kompatybilne z często stosowanym utożsamieniem wy-

² *Virtual Reality: Meet Founding Father Jaron Lanier*, „New Scientist”, <https://www.newscientist.com/article/mg21829226-000-virtual-reality-meet-founding-father-jaron-lanier/> (6.04.2022).

miaru wirtualnego, którego symbolem jest I^3 , czyli: *Interaction + Immersion + Imagination* (interakcja + zagłębienie + wyobraźnia) będące sumą niezbędnych elementów do jego rozumienia.

Bez względu na to, jak istotna jest wspólnie przestrzeń wirtualna, nie istniałaby ona bez wymiaru tradycyjnego. Analiza różnic tych dwóch przestrzeni z jednej strony pokazuje ich odmienności, ale z drugiej – wzajemne dopełnianie się. Ważność czasu w świecie tradycyjnym jest uzupełniana jego nieistotnością w wirtualności, miejsca harmonizują z „niemiejskami” pozbawionymi odniesień do parametrów fizycznych, problemy z przemieszczaniem się zastępowane są teleportacją, a odległości, w tradycyjnym rozumieniu tego pojęcia, nie istnieją. Pomimo różnic nie można już analizować tych dwóch światów rozłącznie, ponieważ pozostają one w coraz silniejszej interakcji. Współczesny człowiek obecny jest zarówno w jednym, jak i w drugim wymiarze. Choć bytność w nich jest odmienna, trudno określić, który z nich jest ważniejszy i który silniej stymuluje rozwój drugiego. Dwie realne przestrzenie – klasyczna i wirtualna – stały się obecnie formami wzajemnie się przenikającymi i uzupełniającymi. Ze względu na analogię ich zróżnicowanych form i specyficznego połączenia do mitycznej hybrydy, stworza posiadającego dwie różne głowy scalone jednym tułowiem, ich syntezę można określić mianem rzeczywistości hybrydalnej.

Rzeczywistość hybrydalną należy rozumieć jako zróżnicowaną funkcjonalnie konfigurację przestrzeni tradycyjnej i wirtualnej, umożliwiającą ich wzajemną dynamiczną koegzystencję i swobodny przepływ, przy zachowaniu ich odmienności i względnej niezależności. Tym samym hybryda, w wybranym kontekście analiz, zespala elementy klasyczne z wirtualnymi, które przekształcają się w swoistą „meta-realność”. Staje się podstawą odnowienia rzeczywistości otaczającej człowieka, łącząc to, co tradycyjne, z elementami umożliwiającymi realizację dowolnych oczekiwań jednostki, choć w sposób tylko symboliczny. Obowiązujące tu zasady i systemy wartości potencjalnie mogą wyznaczyć sposoby uniknięcia, a także naprawienia wszystkich klasycznych wad oraz niedoskonałości współczesnej cywilizacji, a w rezultacie – poprawę świata oraz zamieszkujących go ludzi. Taka perspektywa określa zmianę funkcjonowania i rozumienia procesów, które stymulują transgresję ludzkich działań, a także ich wytworów. Nie oznacza to generowania wyłącznie walorów świata rzeczywistego.

Hybryda niesie ze sobą istotne zagrożenia, do których należeć mogą: utrata spójności, a więc tożsamości, wystąpienie nierozwiązywalnych sprzeczności, działania na pograniczu dezintegracji i zachwianej podmiotowości, nieprzewidywalność zachowań, ambiwalencja postaw i wielka trudność w spełnianiu funkcji wzorcotwórczych.

Proces dynamicznej ewolucji jednowymiarowego świata w dwuwymiarowy wciąż trwa. Rzeczywistość hybrydalna ma charakter dynamiczny i przeobraża dotychczasowe schematy konstruowania, opisywania, analizowania i, w konsekwencji, transformacji świata. Ekspansywność tych przemian wyprzedziła nie tylko praktykę jej analiz, ale również jej konceptualizację. Nie oznacza to przyjmowania biernych postaw wobec tych modyfikacji. Rzeczywistość hybrydalną należy poznać i zrozumieć, żeby można było w niej zainicjować procesy wspomagające rozwój człowieka. Pomimo braku jednoznacznych określeń, którymi można byłoby opisać ten nowopowstały świat hybrydalny, połączonych i zespolonych dwóch różnych elementów, autorzy książki podjęli próbę jego zdefiniowania, przybliżenia procesów w nim zachodzących. Podjęli także refleksję nad tożsamością człowieka w nowej rzeczywistości, która jest istotnie powiązana z kształtowaniem procesów wychowawczych i edukacyjnych, a więc tych, które stanowią o rozwoju człowieka. Istotnym było wskazywanie wyzwań i zagrożeń, jakie generuje rzeczywistość hybrydalna. Z jednej strony jest ona środowiskiem dostarczającym zróżnicowanych bodźców, pobudzającym do działania, lecz z drugiej – miejscem dającym możliwości próbowania i podejmowania różnorodnych aktywności o nieznanym jeszcze konsekwencjach.

Książka nie zawiera gotowych wzorów postępowania pozwalających odpowiedzieć na pytanie „jak żyć?”, ani „jak wykorzystać szanse?”, czy „jak rozwiązać problemy?”. Jej zadaniem jest pobudzenie do refleksji nad rozumieniem rzeczywistości hybrydalnej, możliwościami jej wykorzystania, a także kontrolowania. Stanowi element wyjściowy do rozważań nad kondycją współczesnego człowieka, jego tożsamością i poczuciem przynależności do grupy czy społeczeństwa. Zawiera także wskazówki pozwalające na zaprojektowanie działań edukacyjnych, ale przede wszystkim wychowawczych, które wykreują nowego człowieka żyjącego w rzeczywistości hybrydalnej.

Sylvia Jaskuła

ROZDZIAŁ I

ŚWIAT HYBRYDALNY

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

Sylvia Jaskuła

Akademia Nauk Stosowanych w Łomży

Współczesny świat obecności człowieka, dzięki rozwojowi technologii, nie ogranicza się już tylko do wymiaru realnego. Jego drugi biegun stanowi coraz szybciej konstruowany świat wirtualny, którego wyróżniającą cechą jest brak atrybutów fizycznych. Dwa wymiary: realny i wirtualny, odmienne od siebie już w samych podstawach konstruowania i analizowania, są obecnie wzajemnie przenikającymi i uzupełniającymi się formami tworzącymi rzeczywistość hybrydalną. Ich zależność w początkowym etapie tworzenia przestrzeni nierealnej wykazywała się jednokierunkową implikacją. To dzięki realnie żyjącym ludziom oraz opracowanej i wdrażanej przez nich koncepcji powstała i wciąż ewoluje przestrzeń „poza fizyczną”. Dzisiaj ten związek pomiędzy przestrzeniami jest coraz bardziej skomplikowanym systemem zależności. Trudno już określić, który wymiar silniej stymuluje rozwój drugiego. Niewątpliwie oba wzajemnie oddziałują na siebie, korzystając ze swoich zasobów, czerpiąc z osiągnięć, inspirując, wspomagając, czasami też zamykając. Współcześnie coraz trudniej wyobrazić sobie przestrzeń obecności współczesnego człowieka bez tych wzajemnych przepływow.

Proces dynamicznej ewolucji świata jednowymiarowego w dwuwymiarowy wyprzedził nie tylko praktykę jego analiz, ale również jego konceptualizację. Wciąż brakuje określeń, którymi można by opisać ten nowo powstały świat hybrydalny, połączonych i zespolonych dwóch różnych elementów, które integruje interfejs¹ pozwalający na

.....
¹ W informatyce i elektronice interfejsem (słowo to jest spolszczeniem angielskiego wyrazu *interface*) określa się narzędzie pozwalające na połączenie ze sobą dwóch

ich współpracy. Ten pomost zapewnia komunikację znacząco różniących się od siebie wymiarów, tj. realnego i wirtualnego. Pierwszy z nich charakteryzuje możliwość użycia fizycznych parametrów jego określenia, a drugi tej fizyczności jest pozbawiony. Już ta rozbieżność nie pozwala na użycie starych określeń i teorii naukowych do opisu nowych procesów, zjawisk, aktywności i zależności zachodzących w rzeczywistości hybrydalnej. Pojęcia, którymi się dzisiaj posługujemy, często powstały w czasie, gdy technologia nie była rozwinięta w takim stopniu jak współcześnie, a tym samym nie istniała jeszcze nowa przestrzeń obecności człowieka. Próby ich przeniesienia do świata wirtualnego mogą znacząco ograniczać rozumienie nowego wymiaru i zawężać jego analizy badawcze oraz interpretacje pozyskanych danych. Tak jak w przypadku tradycyjnej definicji pojęcia miejsca, która w świecie realnym odnosi się do parametrów fizycznych określających lokalizację, w świecie wirtualnym wymaga nowych określeń odnoszących się do atrybutów pozafizycznych.

Spojrzenie z perspektywy wyłącznie świata realnego na wymiar wirtualny w znacznym stopniu redukuje nie tylko możliwości interpretacyjne procesów zachodzących w tym drugim, lecz także w całej przestrzeni hybrydalnej. Zmienność i dynamizm świata hybrydalnego generują potrzebę uwzględnienia optyki zarówno realnej, jak i wirtualnej, a więc ujęcia łączącego te dwa wymiary. Zabieg ten pozwoli zbadać wartości świata wirtualnego z perspektywy przestrzeni realnej i na odwrót, pozwoli również uchwycić wspólne i odrębne elementy oraz procesy je scalające.

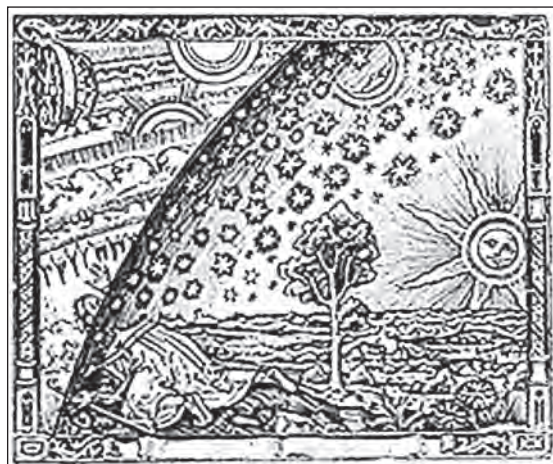
PRZESTRZEŃ WIRTUALNA

Człowiek od zawsze poszukiwał nowych obszarów dla aktywności, wciąż odkrywając nowe miejsca i tym samym poszerzając przestrzeń swojego bytu. Z perspektywy długiego już czasu wydaje się, że te eksploracje były i są przede wszystkim celem samym w sobie. Stałe poszukiwanie nowych lądów i nieznanymi miejsc, a potem wyszuki-

.....
(lub więcej) odmiennych urządzeń, które w innym razie nie mogłyby ze sobą współpracować.

wanie nowych planet w kosmosie oraz towarzysząca temu potrzeba ich poznania i swoistego posiadania, bycia pierwszym tam, gdzie nikt jeszcze nie był, odkrycia nieznanego przed innymi – nadal nie mają końca. Przypomniana przez Olę Tokarczuk w książce *Czuły narrator* rycina niewiadomego autorstwa, opublikowana prawdopodobnie po raz pierwszy w 1888 r. przez Camille'a Flammariona w *L'atmosphère: météorologie populaire* (*Atmosfera: popularna meteorologia*), przedstawia mężczyznę czolgającego się pod krawędzią nieba. Sfera niebieska została ukazana tak, jakby była szklaną półkulą o stałej materii, którą trudno przekroczyć. Podpis ryciny wskazuje, że wędrowiec znalazł punkt, w którym stykają się niebo i Ziemia. Jego uniesiona ręka próbuje dosięgnąć tego, co odległe, dotknąć tego, co nieznanne. Ten metaforyczny obraz przede wszystkim pokazuje poszukiwania człowieka, który z zaciekawieniem wygląda poza to, co mu już znane i poznane, któremu sama Ziemia już nie wystarcza, więc szuka nowych przestrzeni. To człowiek kreatywny, dynamiczny, twórczy, aktywny, a przede wszystkim mobilny, jego ruchliwość ma zaś charakter transgresyjny. Przekracza granice tego, co dotychczas osiągnięte, zrozumiałe, znane.

Rysunek I. Grawerowanie flammarionu²

² Drzeworyt autorstwa nieznanego artysty. Po raz pierwszy opublikowany został w książce Camille'a Flammariona z 1888 r. *L'atmosphère: météorologie populaire* (*Atmosfera: popularna meteorologia*), <https://pl.wikiwagsdisposables.com/633230-flammarion-engraving-SGREHF> (17.11.2021).

Współczesny świat, w którym obecny jest człowiek, tworzą dwie wzajemnie przenikające i uzupełniające się przestrzenie: klasyczna i wirtualna. Ich zróżnicowana funkcjonalnie konfiguracja, umożliwiająca wzajemną dynamiczną koegzystencję i swobodny przepływ przy zachowaniu odmienności oraz względnej niezależności, tworzy rzeczywistość hybrydalną. Ta ostatnia staje się podstawą modyfikacji otaczającej rzeczywistości, łącząc to, co tradycyjne, z elementami umożliwiającymi realizację nowych oczekiwań człowieka.

Rzeczywistość hybrydalna ma charakter dynamiczny, przeobraża dotychczasowe schematy konstruowania, opisywania, analizowania i w konsekwencji transformacji świata. Ekspansywność tych przemian wyprzedziła nie tylko praktykę analiz, lecz także jej konceptualizację. Rzeczywistość hybrydalną należy poznać i zrozumieć, aby można było zainicjować procesy wspomagające rozwój człowieka. Pomimo braku jednoznacznych określeń, którymi można byłoby opisać ten nowo powstały świat połączonych i zespolonych dwóch różnych rzeczywistości, autorzy książki podjęli próbę jego zdefiniowania, a także zrozumienia zachodzących w nim procesów. Książka nie zawiera gotowych wzorów pozwalających odpowiedzieć na pytania: „Jak wykorzystać szanse, które daje powiększony wirtualnie świat?”, „Jak rozwiązać problemy, które generowane są dynamizmami rozwoju, ale i zagrożeń?”. Zawarte w niej teksty autorów reprezentujących różne dyscypliny naukowe pobudzają do refleksji nad możliwościami wykorzystania oraz kontrolowania rzeczywistości hybrydalnej.

Monografia stanowi element wyjściowy do rozważań nad kondycją dzisiejszego człowieka, jego tożsamością oraz obecnością we współczesnych cywilizacji i społeczeństwie. Zawiera wskazówki pozwalające na zaprojektowanie działań edukacyjnych, ale przede wszystkim wychowawczych, które wykreują nową kulturę rzeczywistości hybrydalnej.

<https://akademicka.pl>

